

ดอยผาส้มโมเดล: การจัดการศึกษาแบบองค์รวม ด้วยพุทธเศรษฐศาสตร์ ศาสตร์พระราชา และเศรษฐกิจพอเพียง

รับบทความ: 1 กุมภาพันธ์ 2565

แก้ไขบทความเสร็จ: 11 เมษายน 2565

ตอบรับบทความ: 3 พฤษภาคม 2565

พระสังคม ธนปัญญา (ขุนศิริ)¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษารูปแบบ (Pattern) วิธีการ (Method) และกระบวนการ (Process) ในการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของวัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ตั้งอยู่ที่อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ (2) เพื่อเสนอแบบจำลองการพัฒนามนุษย์สู่สภาวะอย่างยั่งยืน และ (3) เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานโครงการศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้สอบถามประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 129 คน และมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 14 คน กับพระ 2 รูป ผลการวิจัย พบว่าจากความมุ่งมั่นของพระสงฆ์ได้สร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้ชาวบ้านพร้อมที่สร้างรูปแบบการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม ได้ใช้แบบจำลองที่เป็นการแก้ปัญหาด้วยการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่มีการผสมผสาน พุทธเศรษฐศาสตร์ ศาสตร์พระราชา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีผลการประเมินของแบบจำลองสภาวะอย่างยั่งยืน (PERMA Model) อยู่ในระดับมากที่สุดในทุกองค์ประกอบ และส่วนการประเมินสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานโครงการ (CIPPIEST Model) ภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินเชิงคุณภาพซึ่งทุกคนให้น้ำหนักสูงสุดกับความสุขที่ได้รับในแต่ละสถานภาพของตน

คำสำคัญ: ดอยผาส้มโมเดล, การจัดการศึกษาแบบองค์รวม, พุทธเศรษฐศาสตร์, ศาสตร์พระราชา, เศรษฐกิจพอเพียง

¹ หน่วยงานผู้แต่ง: วิทยาลัยนวัตกรรมการพัฒนาระบบบริหาร การจัดการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 52/347 ตำบลหลักกอก อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี 12000 โทรศัพท์ 098-416-1079 อีเมล thanapanyo@gmail.com

Doi Phasom Model: A Holistic Education Through Buddhist Economics, King Rama 9's Sciences and Sufficiency Economy

Received: February 1, 2022

Revised: April 11, 2022

Accepted: May 3, 2022

Phar Sangkom Thanapanyo (Khunsiri)¹

Abstract

This research aims to (1) study the pattern, method, and process in organizing the Learning Center for the Operation of Sufficiency Economy Philosophy (LCOSEP) of Wat Phra Borommathat Doi Phasom (WPBDP) Located in Samoeng District, Chiang Mai Province, Thailand, (2) propose a human development model for sustainable well-being, and (3) evaluate the success of LCOSEP of WPBDP. This research adopted the mixed analysis of both quantitative and qualitative methods that employed data collection with 129 persons living in the WPBDP community and the LCOSEP's stakeholder with 14 persons and two monks for in-depth interview. The results of the research revealed that was due to the determination of the monk has built the villagers' faith that confidence and is ready to create an education model for human and social development that used to solve problems with student-centered education with a blend of Buddhist economics, The Late King Rama 9's Sciences, and the Sufficiency Economy Philosophy. The evaluation results of the sustainable health PERMA Model were at the highest level in all components, and the CIPPIEST Model was used to evaluate the success of the LCOSEP project that overall indicated a very good level, and which is consistent with the results of the qualitative assessment that everyone gave the highest weight to the happiness they received in their respective status.

Keywords: Doi Phasom Model, Holistic Education, Buddhist Economics, The Late King Rama 9's Sciences, Sufficiency Economy

¹ **Affiliation:** College of Social Innovation, Graduate School, Rangsit University, 52/347, Lak Hok Subdistrict, Mueang District, Pathum Thani, Thailand 12000, Tel. 098-416-1079, E-mail. thanapanyo@gmail.com

บทนำ (Introduction)

การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมช่วยให้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีสันติสุข สามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งศาสตราจารย์ พิเศษ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต; พระธรรมปิฎก, 2540) ได้กล่าวว่า “มนุษย์ จำเป็นต้องมีการศึกษา และจำเป็นต้องศึกษาไปจนตลอดชีวิต ทั้งนี้เพราะชีวิตต้องการการดำรงอยู่ ด้วยดีและเจริญงอกงาม สิ่งที่ต้องทำคือ ต้องพัฒนาคนขึ้นไปให้มีความรู้ ให้มีสิ่งที่เรียกว่าปัญญา ให้มี วิชาพร้อมทั้งความสามารถอื่นๆ ที่จะช่วยแก้ปัญหาได้ เมื่อแก้ปัญหาได้ คือดับทุกข์ได้” ดังนั้น การศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต เมื่อศึกษาดีแล้วต้องแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ด้วยดีและเจริญงอกงามเข้าถึงจุดหมายที่ชีวิตพึงต้องการ

การศึกษาคือการพัฒนาความเป็นมนุษย์ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม พัฒนาได้ด้วยศีล ด้านจิตใจ พัฒนาได้ด้วยสมาธิ และด้านความรู้ พัฒนาได้ด้วยปัญญา ที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกันโดยไม่สามารถขาดจากกันได้ เป็นการพัฒนาอย่างประสานกลมกลืนส่งผลเกื้อกูลกันไปด้วยดีตามแนวพุทธ จริยธรรม สอดคล้องกับแนวทางในการแก้ปัญหาคความยากจนด้วยพุทธศาสตร์ที่ต้องอาศัยข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ตามธรรมชาตินั้นคือความไม่มีอยู่ของตัวตน หากแนวความคิดนี้ได้รับความเข้าใจอย่างชัดเจน ชีวิตมนุษย์จะได้รับการมองจากแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากการเป็นผู้บริโภคอย่างที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไป เพราะสิ่งที่มีความหมายมากที่สุดในชีวิตไม่ใช่มาจากการบริโภค แต่เป็นการบริโภคที่เหมาะสมซึ่งทำให้ ไม่เกิดการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (อภิชัย พันธเสน, 2547; 2559)

การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อันเป็นปัจจัยที่สำคัญในการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ด้วยเหตุนี้ทุกประเทศจึงใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการ พัฒนาบ้านเมือง และทำให้การศึกษาเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม การศึกษาต้องเน้น พื้นฐานหลักเพื่อคน ชุมชน และสังคม ซึ่งการใช้หลักพุทธศาสนากับการจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็น เรื่องที่มีอยู่เป็นธรรมชาตินั้นคือการศึกษาที่ให้อิสระแก่ผู้เรียน เป็นการศึกษาที่ให้ทางออกและทางเลือก ที่ดีแก่ทุกคนและต้องทำให้ผู้เรียนสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานความรับผิดชอบในหน้าที่ และการใช้ชีวิตในชุมชนของตนได้ โดยการศึกษาจะเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้และความดีจากรุ่นสู่รุ่นให้รู้จักใช้ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ขึ้นมาแก้ปัญหา สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างดีและมีความสุข เป็นหลักแนวคิดและทฤษฎีการศึกษาแนวพุทธที่อาศัยวิธีแห่งปัญญา (Method of intelligence) กับปรัชญาการศึกษาแนวพุทธศาสนาที่อาศัยหลักอริยสัจสี่กับการจัดการปัญหาซึ่งเป็น วิธีที่คล้ายคลึงกับวิธีแก้ปัญหาวิทยาศาสตร์ (สาโรจน์ บัวศรี, 2553)

การทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)

จากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ตามแนวทางของ Schumacher มองว่าองค์ประกอบของระบบเศรษฐกิจนั้นสามารถยืนอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาส่วนอื่น (Hartley & Marks, 1999) ซึ่งสะท้อนความเป็นจริงทางสังคมที่วิทยาการทางเทคโนโลยีและระบบที่พัฒนาขึ้นมาจากทางฝั่งตะวันตกที่ได้ปฏิบัติทำกันมานั้น ท้ายที่สุดไม่สามารถแก้ปัญหาของโลกและชีวิตได้ และได้มาถึงทางตันหรือจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่อาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้ต้องกลับมาคิดทบทวนในหลายส่วน บ้างก็มีความสนใจในพุทธศาสนาและปรัชญาตะวันตกดั้งเดิม และแนวคิดมีที่ได้รับการสนับสนุนคือแนวคิดการใช้พุทธเศรษฐศาสตร์ของ อภิชาต พันธเสน (2547) ด้วยพุทธเศรษฐศาสตร์นั้นเป็นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจไปพร้อมกับการมีจิตวิญญาณมนุษย์และการมีสัมมาอาชีวะที่เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างมีศักดิ์ศรีสามารถพึ่งตนเองได้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในวาระโลก

ขณะที่ศาสตร์ทางด้านระบบเศรษฐกิจหรือเศรษฐศาสตร์มาถึงจุดเปลี่ยน ด้านการศึกษาที่เป็นหัวใจของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็เริ่มมีการมองหาทางเลือกอื่นควบคู่ไปพร้อมกัน โดยได้มีการมองกันว่าอาจจะไม่จำเป็นต้องรับเพียงวิทยาการจากตะวันตกหรืออาณาบริเวณของศาสตร์ใด เพียงอย่างเดียวแต่ควรมีทางเลือกที่มากกว่านั้นเพื่อให้บรรลุถึงอุดมการณ์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณภาพ เกิดรูปแบบการจัดการศึกษาแนวทางที่เรียกว่าการศึกษาแบบองค์รวมซึ่งเป็นการพัฒนามนุษยชาติด้วยจิตสำนึก มีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อโลก (Global conscience) มีสันติสุข มีความรัก และมีความเฉลียวฉลาด (Nava, 2001)

ระบบการศึกษาแบบองค์รวมอาศัยการแสวงหาการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องของปัจเจกบุคคลและสังคมโดยอาศัยความเชื่อมโยงกัน มีความทั่วถึงครบถ้วน และมีความสมดุล (Miller, 2007) และมีสิ่งที่สำคัญคือความเป็นธรรมชาติของปัจเจกแต่ละคนไป ให้มีความก้าวหน้าผ่านระบบโครงการและการตั้งเป้าประสงค์ที่แตกต่างกันสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติเพื่อจัดการปัญหาได้ กระบวนการของการศึกษาขององค์รวมจึงมีความยืดหยุ่นและมีลักษณะความเป็นพลวัตเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาอำนวยความสะดวกในความแตกต่างของแต่ละบุคคลและมีความแตกต่างในอัตราของความก้าวหน้าของแต่ละบุคคลด้วย (Hare, 2006) เป็นหลักแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักพุทธเศรษฐศาสตร์และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นปรัชญาที่อธิบายถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนทุกภาคส่วนให้ดำเนินไปในความพอดีโดยอาศัยหลักความพอประมาณ การใช้ความมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ในอนาคต ลดความเสี่ยงอันเกิดจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลโดยต้องมีความรู้ควบคู่กับการมีคุณธรรม (สำนักงานสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2542) จะเห็นได้ว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้อธิบายการใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ไปในตัวโดยมีสาระสำคัญคือ การดำเนินชีวิตด้วยทางสายกลางที่นำไปสู่ความมั่นคงยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ สังคม และ

การเมือง ควบคู่กับการเสริมสร้างศีลธรรมและคุณธรรม สร้างความสงบสุขโดยไม่เปิดเปียนหรือทำ ความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น (พระมหาสุทิตย์ อาภากร และเชมณัฐ อินทรสุวรรณ, 2553)

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ยังถูกนำสู่ระบบศึกษาของไทยในรูปแบบเชิงนโยบายการบริหารสถานศึกษา มีการจัดทำหลักสูตรการเรียนการสอน และการทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้น ความมีจิตอาสา จิตสาธารณะ และการเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม และเข้าไปอยู่ใน ส่วนหนึ่งของหลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้กำหนดสาระที่ 3 ด้านเศรษฐศาสตร์ ให้เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โดยมีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องในรูปแบบโครงการศูนย์เรียนรู้ เศรษฐกิจพอเพียง โรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียง และโรงเรียนอารยเกษตร เป็นต้น แต่ด้วยข้อจำกัด ภายใต้อาระเบียบบัญญัติด้านการศึกษา ทำให้จัดการศึกษาแบบองค์รวมที่สามารถบูรณาการกับกลุ่ม สาระเรียนรู้ที่จำเป็นในชีวิตจริงนั้นไม่นำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามปัจเจกที่พึง ประสงค์ ดังนั้น ศูนย์การเรียนรู้วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่ จึงมีแนวทางการจัด การศึกษาแบบบูรณาการกับการศึกษาในระบบเพื่อให้เกิดระบบการศึกษาทางเลือก และในเวลาต่อมา จึงได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ศูนย์การเรียนรู้วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่ ให้คุณค่ากับการเรียนรู้ตาม แนวทางนวัตกรรมการศึกษาตามศาสตร์พระราชา อาทิ ศาสตร์การจัดการและการอนุรักษ์ดิน น้ำ และ ป่าเขา ที่พระบาทสมเด็จพระบรมมหาชนกาธิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรง ศึกษา คิดค้น และวิจัย แล้วพระราชทานให้กับปวงชนชาวไทย เพื่อใช้ในการจัดการกลุ่มน้ำ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ สู่ปลายน้ำ จากภูผาสู่หุบเขาที่ เมื่อนำองค์ความรู้นี้มาปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์พระราชาที่มีความลุ่มลึก รอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืน ยกระดับคุณภาพ ชีวิตของคนไทยทุกหมู่เหล่า องค์ประกอบของศาสตร์พระราชาประกอบด้วยการศึกษาและสุขภาพ การ เพิ่มผลิตภาพ การค้นคว้าวิจัย การบริหารความเสี่ยง และการอนุรักษ์ธรรมชาติ ผ่านการปฏิบัติจริงด้วย การตั้งปณิธานให้เกิดผลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

เช่นนี้ วัดพระบรมธาตุดอยผาส้มจึงได้มีการเพียรพยายามสร้างหลักสูตร และออกแบบการ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทสังคมชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียน ซึ่งส่วน ใหญ่มาจากชุมชนชาวไทยภูเขาบนพื้นที่สูง จึงเป็นเป้าหมายหรือปฏิปทาของศูนย์การเรียนรู้คือ “มุ่ง สร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่หัวใจพอเพียง ให้เติบโตและกลับไปพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” ดังนั้น การ กำหนดหลักสูตรการเรียนรู้จึงใช้บริบทสังคมชุมชนท้องถิ่นของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ด้วยรูปแบบที่ หลากหลาย แต่ที่สำคัญผู้เรียนที่จะตัดสินใจมาศึกษาในสถาบันการศึกษาแห่งนี้ต้องมีความชัดเจน ในทิศทางเดียวกันว่า “เมล็ดพันธุ์แห่งความพอเพียงต้องกลับไปตอบแทนคุณแผ่นดินถิ่นเกิดของ ตนเอง” ฉะนั้น ในกระบวนการเรียนรู้ไม่ใช่เพียงมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้และเทคนิคการพึ่งพา

ตนเองเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่หากยังควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกและอุดมคติแห่งการตอบแทนคุณแผ่นดินถิ่นเกิด กระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยพลังศรัทธาต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ “บ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความพอเพียง” และต้องยึดมั่นในอุดมการณ์อย่างแรงกล้าของบุคคลที่เกี่ยวข้องที่กล้าลุกขึ้นทวนกระแสอำนาจอันชั่วร้ายของการสร้างคนในระบบเศรษฐกิจกระแสหลัก

ท่ามกลางเส้นทางการหล่อหลอมบ่มเพาะคนให้เป็นคนที่มีพออยู่มีพอกินอย่างหลากหลายทั้งในรูปแบบ กระบวนการ เทคนิค และขั้นตอน ศูนย์การเรียนรู้วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีปรัชญาว่า คุณธรรมนำวิถีพอเพียง ความพอเพียงนี้คือการนำศาสตร์แห่งพระราชา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นเข็มมุ่งในการดำเนินการ ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการให้ผู้เรียนสามารถค้นหาศักยภาพภายในตน เห็นคุณค่าของตน และรู้จักสภาพความเป็นจริงของครอบครัว ชุมชนในท้องถิ่น มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบต่องานตนเองและสังคม ผู้เรียนสามารถสืบสาน อนุรักษ์วัฒนธรรม ภูมิปัญญา พร้อมทั้งพัฒนาต่อยอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ของบรรพบุรุษให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยผู้เรียนสามารถเรียนในสิ่งที่จะนำไปใช้สร้างอาชีพในอนาคต ผ่านกระบวนการการฝึกฝน สร้างกลุ่ม และขยายเครือข่าย เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม อันเป็นทรัพยากรที่สำคัญในท้องถิ่น ลดการทำลายทรัพยากร และเรียนรู้ในการประกอบสัมมาอาชีพโดยยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืนมีรากฐานมาจากการสร้างนวัตกรรมโดยเฉพาะนวัตกรรมทางสังคม (Social innovation) ที่ส่งเสริมการปรับปรุงรูปแบบการจัดกิจกรรมและการให้บริการเกิดจากแรงจูงใจในการดำเนินการเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม แตกต่างจากนวัตกรรมทางธุรกิจที่เกิดขึ้นจากการต้องการเพิ่มมูลค่ากำไร หรือผลประโยชน์จากการประกอบกิจการ (Mulgan et al., 2007) เป็นการสร้างระบบปฏิบัติทางสังคมชุดใหม่ที่ทุกฝ่ายมีโอกาสในการพัฒนาความชำนาญทางด้านการรับรู้ รับฟัง ความมีเหตุผล และการจัดการองค์กร (Howaldt & Schwarz, 2010) เป็นกระบวนการในการการคิดค้น สนับสนุนและนำแนวคิดใหม่ไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาที่สังคมต้องการได้ (Phills et al., 2008) ปัจจุบันแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องและเป็นวาระสำคัญโลก นำไปสู่การกำหนดแนวทางในการปฏิบัติและการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs 2030) โดยใช้นวัตกรรมทางสังคมมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนเพื่อใช้ประโยชน์จากแนวคิดทั้งสองร่วมกัน (Millard, 2020)

จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมีสอดคล้องกันในหลายมิติที่กล่าวมาข้างต้น ศูนย์การเรียนรู้วัดพระบรมธาตุดอยผาส้มจึงอาศัยบริบทเชิงพื้นที่ สังคม และวัฒนธรรม ดำเนินการทำงานแบบมีส่วนร่วมของ “บวร” อันได้แก่ “บ้าน (ชุมชน)” “วัด” และ “โรงเรียน (ราชการ)” ที่ขาดจากกันไม่ได้ โดย (1) “บ” คือ บ้านที่มีชาวบ้าน มีคนอาศัยอยู่ผู้ที่จะสืบสานวัฒนธรรม ศาสนา และซึมซับคำสอนจาก

พระสงฆ์ ซึ่งเป็นผู้ส่งเสริม สนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ยาวนานยั่งยืนถึงแก่แก่ (2) “ว” คือ วัดที่มีพระสงฆ์ที่อาสาจะละกิเลสทางโลกมาศึกษาพระธรรมเพื่อเผยแผ่หลักพุทธศาสนาให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตอย่างสงบ เป็นสุข และ (3) “ร” คือ โรงเรียนที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้อันแต่เดิมนั้นก็เป็นวัด ที่ต่อมาได้แยกออกมาเป็นโรงเรียนที่เพื่อการศึกษาโดยตรงต่อทุกเพศ ทุกวัย ฉะนั้น “บวร” จึงไม่ใช่เพียงคำประกอบที่ใช้เรียกสถานที่เท่านั้น แต่หากหมายถึงสังคมที่เกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

โดยความสำเร็จของการดำเนินงานใช้แนวทางตามรูปแบบการประเมินชิปปี้ (CIPP evaluation model) ที่พัฒนาขึ้นมาโดย เดเนียร์ สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 2017) โดยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1971 ได้มีการออกแบบใช้กับโครงการในหลากหลายสาขา อาทิ ด้านการศึกษา สาธารณสุข และ สังคมศาสตร์ โดยเฉพาะการประเมินความสำเร็จโครงการด้านการจัดการศึกษาและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างแพร่หลาย ประกอบด้วย การประเมินบริบท (C: Context) ปัจจัยนำเข้า (I: Input) กระบวนการ (P: Process) และผลผลิต (P: Product) ทั้งนี้ ด้วยหลักของพุทธเศรษฐศาสตร์ ศาสตร์ พระราชา และเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน ดังนั้น ในงานวิจัยที่จะลงลึกไปถึงการประเมินผลที่เกิดจากหลักสูตรการจัดการศึกษาแบบองค์รวมโดยขยายตัวแบบประเมินแบบ CIPP มาเป็นการประเมินแบบ CIPPIEST โดยเพิ่มส่วน IEST ประกอบด้วย ผลกระทบ (I: Impact) ประสิทธิภาพ (E: Effectiveness) ความยั่งยืน (S: Sustainability) และการถ่ายทอดความรู้ความสำคัญ (T: Transportability) เพื่อประเมินการพัฒนาที่ยั่งยืน และใช้หลักทางพุทธศาสตร์ขยายที่เรียกว่า PERMA ประกอบด้วย ด้วยอารมณ์เชิงบวก (P: Positive emotion) ความผูกพันหรือการมีส่วนร่วมในสิ่งที่ทำ (E: Engagement) ความสัมพันธ์ที่ดี (R: Positive relationship) การมีชีวิตอย่างมีความหมาย (M: Meaning) และการบรรลุถึงเป้าหมาย (A: Achievement)

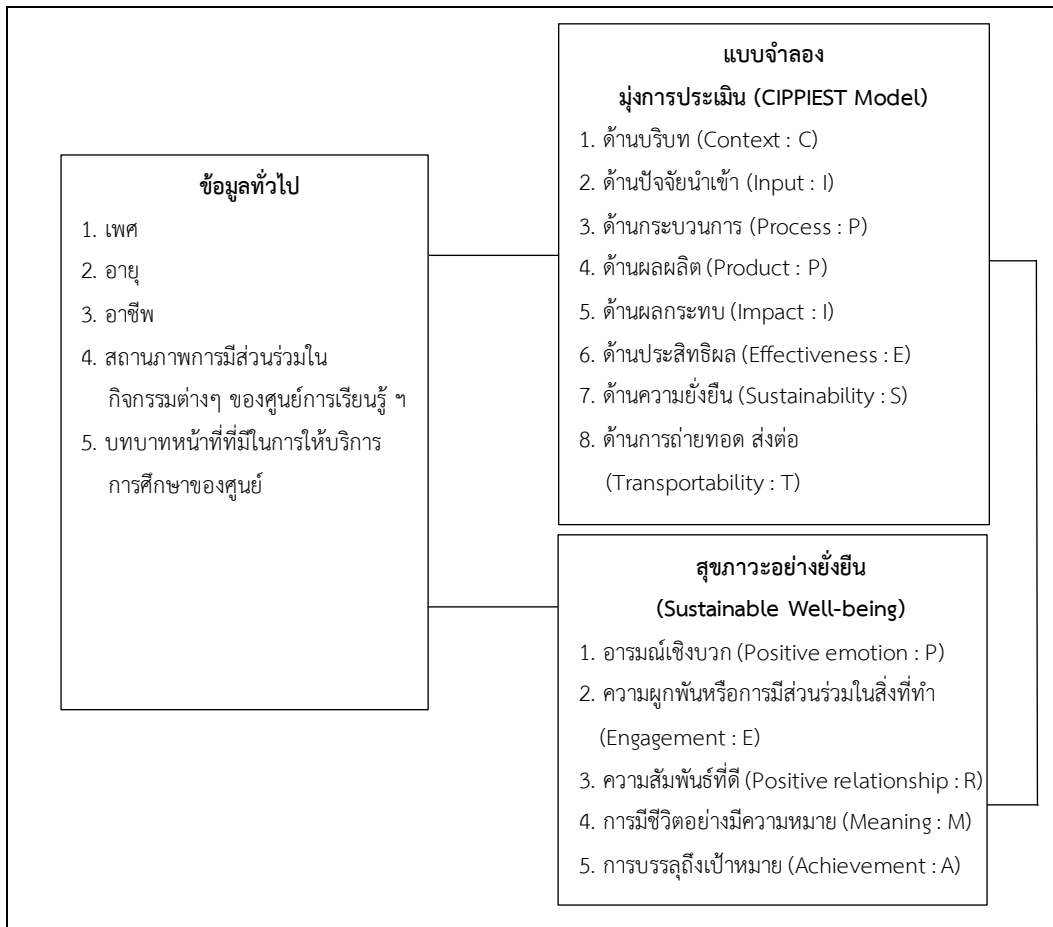
ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ (Pattern) วิธีการ (Method) และกระบวนการ (Process) ในการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระบรมธาตุดอยผาสัม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อเสนอแบบจำลองการพัฒนามนุษย์สู่สุขภาวะอย่างยั่งยืน (Sustainable well-being)
3. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานโครงการศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พระบรมธาตุดอยผาสัม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ “การบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ (Creative integration) ด้วยหลักพุทธธรรม ศาสตร์พระราชา และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน มโนทัศน์ใหม่ SDG 2030 ผ่านกระบวนการศึกษาและนวัตกรรมทางสังคมที่จะนำไปสู่การศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality education) ซึ่งประกอบด้วย (1) การศึกษาที่พัฒนาเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการพัฒนาจิตใจ (2) การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้วยสี่เสาหลัก (3) การศึกษาตลอดชีวิต และ (4) การศึกษาที่ครอบคลุมและครบถ้วนเพื่อคนทุกคน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ตามทฤษฎีผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้มีความสำคัญหลักที่ผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูล และในงานวิจัยในวิธีการเลือกตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลหลักในเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling)

คือ การเลือกตัวอย่างตามโครงสร้างทฤษฎีเพื่อที่จะได้นำข้อมูลค้นพบมาอธิบายทฤษฎีนั้นเพิ่มเติม โดยกลุ่มตัวอย่างมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และมีความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีดังนี้

1.1 นักวิชาการทางด้านการจัดการศึกษาชุมชน การศึกษาทางเลือก

1.2 ครูที่ทำหน้าที่สอนที่ศูนย์การเรียนรู้วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่

1.3 ผู้นำชุมชน และคนในชุมชนรอบๆ วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่ ที่ประกอบอาชีพตามรอยศาสตร์พระราชาและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.4 นักเรียนในโครงการวัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่

2. ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม บ้านอมลอง ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 350 คน

กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมการดำเนินงาน โครงการศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 129 คน เป็นการสุ่มแบบมีจุดมุ่งหมายเฉพาะ จากคนกลุ่มต่างๆ ดังนี้ (1) ชาวบ้านทั่วไป (2) จิตอาสาที่มาร่วมกิจกรรม (3) อดีตนักเรียนของโครงการ ฯ (4) ครู พระภิกษุสงฆ์ หรือผู้บริหารงานโครงการ (5) ผู้ทรงคุณวุฒิหรือที่ปรึกษาโครงการ และ (6) ประชาชนชาวบ้าน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้รับการแนะนำต่อ (Snow ball) เพื่อทราบถึงที่มาของการจัดการศึกษา รูปแบบ วิธีการและผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาที่เป็นนวัตกรรมสังคมของดอยผาส้มโมเดล

2. การสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus group discussion) กับกลุ่มตัวอย่างที่รวมกลุ่มอย่างน้อย 5-7 คน เพื่อรวบรวมข้อมูล ความคิดเห็น กระบวนการมีส่วนร่วม รวมถึงความรู้สึกที่ได้เข้าร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของดอยผาส้มโมเดล : นวัตกรรมการศึกษาตามแนวทางศาสตร์พระราชา

3. การสังเกตการณ์ (Observation) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ เพื่อรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่ สังเกตวิธีการจัดการศึกษาในรูปแบบสร้างสรรค์ที่ใช้ศาสตร์พระราชาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา

4. แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดที่ได้จากการศึกษาทฤษฎีจากนักวิชาการและเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1. ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัย จากเอกสาร ตำรางานวิจัย สื่อสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อสรุปประเด็นสำคัญๆ และตอบโจทย์การวิจัยที่ได้ตั้งไว้

2. สร้างแบบสอบถามเพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานโครงการ และสุขภาวะอย่างยั่งยืนจากกลุ่มประชากรตัวอย่าง ที่กำหนดไว้แล้วจำนวน 130 คน

3. แล้วนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้น ไปขอความเห็นชอบและข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

4. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงตามคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก เสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของเชิงเนื้อหา (Content validity) ผลการวิเคราะห์ หาค่าความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม มีค่าเฉลี่ยของดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้เท่ากับ 0.802

5. นำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด โดยทำการทดสอบกับประชากรในหมู่บ้านอมลอง เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือเกี่ยวกับความเที่ยงตรง หรือความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม (Reliability) ของ Cronbach's alpha ได้ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.894

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการจดบันทึก การบันทึกเสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก และข้อมูลปฐมภูมิ เช่น แผ่นพับ เอกสารโครงการ เว็บไซต์และเฟซบุ๊ก เป็นต้น ลงพื้นที่สัมภาษณ์และเก็บข้อมูล ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2563 – 1 เมษายน 2564

1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษารั้วนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งหมด 129 ชุด ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามโดยแจกแบบสอบถาม ให้กลุ่มตัวอย่างพร้อมทั้งชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย ตลอดจนลักษณะของแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างทราบเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน

2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ข้อมูลที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางวิชาการ วารสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสืบค้นข้อมูลที่เผยแพร่ในเว็บไซต์ต่างๆ จากอินเทอร์เน็ต เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัยครั้งนี้อย่างเป็นขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง จำนวน 129 ชุด ในการตอบแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการดูแลและควบคุม รวมถึงการอธิบายรายละเอียดที่ผู้ตอบแบบสอบถามสงสัยด้วยตนเองและเมื่อได้รับแบบสอบถามจากผู้ตอบแบบสอบถามคืนแล้ว และผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบ เพื่อนำข้อมูลไปวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงบรรยาย ได้แก่ สถิติตค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และมีการหาค่าสหสัมพันธ์ของตัวแปรที่ทำการศึกษา ส่วนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

ผลการศึกษา (Findings)

ผลการศึกษาส่วนนี้ได้จากการสังเกตการณ์ (Observation) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่ดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ดอยผาสาม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยสังเกตวิธีการจัดการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ที่ใช้ศาสตร์พระราชาและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐาน สรุปออกมาได้เป็น รูปแบบ (Pattern) วิธีการ (Method) และ กระบวนการ (Process) ดังนี้

1. รูปแบบ (Pattern)

รูปแบบ (Pattern) ใช้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้เชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อจัดการปัญหาโดยขับเคลื่อนจากพระ ด้วยหลังจากการที่มีพระหนุ่มสองรูป ฉายา พระสรยุทธ ชยปัญญา และพระสังคม ธนปัญญา ซึ่งตั้งใจจะมาปฏิบัติธรรม โดยเริ่มจากการบูรณะวัดร้างที่มีพระบรมธาตุบนยอดดอยผาสาม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม โดยหวังบรรลุมรรคผล พระนิพพาน ระหว่างทำการบูรณะวัดดังกล่าว ได้มีชาวบ้านจำนวนหนึ่งผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมสละทรัพย์และแรงกาย ร่วมในการบูรณะ เสนาสนะดังกล่าว อีกทั้งเมื่อพระทั้งสองรูปออกบิณฑบาตในตอนเช้า ชาวบ้านเหล่านั้นก็มีจิตศรัทธานำอาหารมาใส่บาตร การที่ได้ใกล้ชิดกับชาวบ้านในกิจกรรมดังกล่าว ทำให้พระทั้งสองรูป ทราบเพิ่มเติมว่า ชาวบ้านที่ใส่บาตรและมาช่วยสร้างเสนาสนะให้พระสงฆ์นั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้มีความทุกข์จากความไม่รู้ ทำให้เกิดการปฏิบัติที่ผิด จากการดำรงชีวิตด้วยการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้จ่ายไม่แมลง และปุ๋ยเคมี ซึ่งมีผลผลิตและราคาที่ไม่แน่นอนและไม่สามารถกำหนดราคาเองได้ นอกจากนั้นยังมีการปฏิบัติที่ผิด เมื่อได้ผลผลิตน้อย ก็จะขยายพื้นที่เพาะปลูกโดยการเผาป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้ง ทำให้มีปัญหาความแห้งแล้ง ไฟป่าลุกลาม หนาดินถูกทำลาย ทำให้มีปัญหาหนี้สิน และต้องกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินและนายทุนในหมู่บ้านมาเพื่อใช้จ่ายใช้สอยและเพื่อการลงทุนในการทำการผลิตในรอบต่อไป มีปัญหาต้องเสียดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นตามมา

นอกจากนี้ การที่ต้องส่งบุตรหลานไปเรียนในตัวเมือง ด้วยระบบการศึกษากระแสหลักที่จัดให้เปล่าโดยรัฐ ก็เป็นสาเหตุหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้น เนื่องจากจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าเดินทาง ค่าเครื่องแต่งตัว ค่ากิจกรรมต่างๆ ให้กับบุตรหลาน และขาดโอกาสในการใช้แรงงานของพวกเขา เมื่อบุตรหลานจบการศึกษาแล้วก็มีทางเลือก 2 ทางคือ หางานทำในเมืองหรือตัดสินใจไม่กลับบ้าน แต่ที่ว่างงานส่วนหนึ่งที่กลับบ้านก็ไม่มีทักษะในการประกอบอาชีพหรือถ้าจะเป็นเกษตรกรตามแบบบิดามารดา ก็จะตกอยู่ในวงจรหนี้สินเหมือนบรรพบุรุษ ทั้งนี้ พระสงฆ์อาศัยการสื่อสารกับชาวบ้านเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของชีวิต ตามภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความหมายของชีวิต (Meaning of life)

2. วิธีการ (Method)

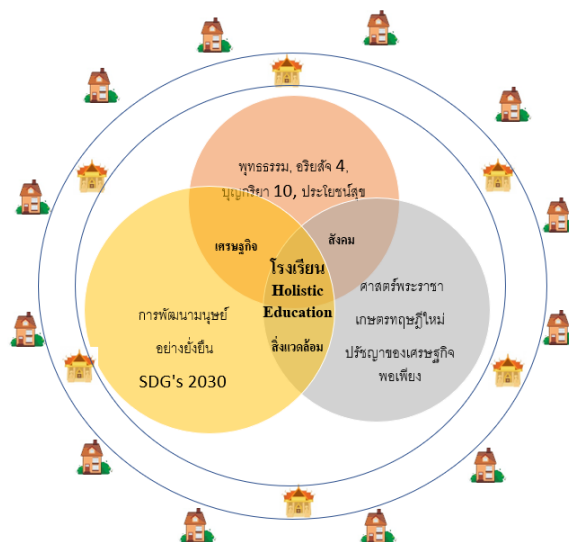
พระทั้งสองรูปได้พิจารณาแล้วว่าชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรเหล่านี้มีความไม่รู้ที่ไม่ถูกต้องในการจัดการ จึงดำเนินชีวิตในทางที่ผิด ถ้าหากจะช่วยให้พวกเขาพ้นทุกข์จะต้องแสดงให้เห็นตัวอย่างที่ถูกต้องจากที่ได้เรียนรู้มาจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์ของพระราชาที่ได้พระราชทานและทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างไว้อย่างมากมายโดยสมเด็จพระบรมชนกนาถิเบศรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหาราช บรมนาถบพิตร แต่ทั้งหมดนี้จะต้องลงมือปฏิบัติให้ชาวบ้านเห็นจริงเกิดความเลื่อมใส จึงจะลงมือปฏิบัติตาม เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในการทำการเกษตรและถ้าหากจะมีแหล่งน้ำได้จะต้องเริ่มโดยการสร้างฝายชะลอน้ำ (Check dam) พร้อมกับเพิ่มพื้นที่ป่า การสร้างฝายชะลอน้ำและการปลูกป่าในพื้นที่ที่ชุ่มชื้นสองฝากฝั่งของลำธาร ที่กักเก็บน้ำเอาไว้ได้ทำให้ได้น้ำและป่าเริ่มกลับคืนมาพื้นดินจึงเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์และมีความชุ่มชื้นมากขึ้น แต่เมื่อมีป่าปัญหาที่ตามมาคือไฟป่า ต้องมีการป้องกันมิให้เกิดไฟป่า หรือดูแลให้พื้นที่ป่าเสียหายจากไฟป่าน้อยที่สุด ซึ่งการป้องกันสามารถทำได้ส่วนหนึ่งด้วยการทำแนวกันไฟ พร้อมทั้งสร้างอาสาสมัครในการดูแลป้องกันไฟป่า

เมื่อพื้นดินเริ่มกลับมามีความอุดมสมบูรณ์ปัญหาไฟป่าลดน้อยลงก็สามารถแสดงให้เห็นเกษตรกรเหล่านั้นเห็นผลจากการทำการเกษตรด้วยการทดลองทำเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ที่จำกัดหรือเรียกว่าเกษตรประณีตโดยใช้พื้นที่เพียง 1 ไร่ แต่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้มากโดยมีต้นทุนต่ำเพราะใช้ปุ๋ยอินทรีย์และน้ำยาไล่แมลง รวมทั้งการให้แมลงกำจัดกันเองตามธรรมชาติเป็นกิจกรรมที่มีต้นทุนต่ำมาก

เกษตรกรสามารถทำเองได้ และยังเป็นผลดีกับสุขภาพของตัวเกษตรกรด้วย เพราะไม่ต้องใช้สารเคมีไม่ว่าจะเป็นปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง

เมื่อถึงขั้นตอนนี้การเปิดการเรียนการสอนที่เป็นการศึกษาแบบองค์รวม เป็นการศึกษาทางเลือก ที่ได้นำเอา พุทธธรรม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระ รามาเป็นหลักสูตร และรูปแบบในการจัดการศึกษาที่สร้างคุณธรรมและวินัยให้แก่ผู้เรียน ผู้เรียนได้ฝึกอาชีพตามความสนใจสามารถประกอบอาชีพได้จริง จากการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของบ้านเรียน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีทั้งจิตอาสาและปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งพระและครู ร่วมให้การศึกษากับเยาวชน ซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายที่สำคัญของครอบครัวเกษตรกรที่สำคัญได้อีกทางหนึ่ง ตรงนี้คือจุดเริ่มต้นของ การจัดการศึกษาแบบองค์รวม ด้วยการบูรณาการพุทธเศรษฐศาสตร์ ศาสตร์พระราชา และ เศรษฐกิจพอเพียง ตามภาพที่ 3 อันเป็นประเด็นหลักของการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งได้มีการดำเนินการไปแล้ว เป็นเวลา 15 ปี ผลิตรายการสำเร็จการศึกษาในชุมชนแล้วจำนวน 45 คน และยังคงกำลังศึกษาอยู่ในขณะนี้อีกจำนวน 18 คน เป็นกิจกรรมสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีวินัย มีคุณธรรม และมีหัวใจพอเพียง

ภาพที่ 3 การบูรณาการพุทธธรรมและศาสตร์พระราชา พุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน

3. กระบวนการ (Process)

พระทั้งสองรูปใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบการศึกษาทางเลือก เปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกวิชาที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยโรงเรียนมีหน้าที่จัดกระบวนการเรียนรู้ แต่ไม่ได้มีหน้าที่สอน โดยจัดให้เด็กได้พบกับผู้รู้ที่เด็กอยากเรียนรู้เอง ทำให้เด็กได้เรียนในสิ่งที่เขาอยากเรียน ผู้สอนก็ได้

สอนในสิ่งที่เขาอยากสอน ได้นำหลักการ แนวคิดและความเชื่อสำคัญๆ มาเป็นเครื่องมือในการดำเนินงานตามโครงการและแผนงาน ซึ่งประกอบไปด้วย พุทธศาสตร์ ศาสตร์พระราชา (เศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่) การพัฒนาอย่างยั่งยืน กระบวนทัศน์การพัฒนาอย่างยั่งยืนใหม่ (SDG's 2030) และนวัตกรรมทางสังคม (Social innovation) มาใช้ร่วมกันจัดการศึกษาแบบองค์รวม ได้แก่ การจัดการศึกษาแบบโรงเรียนวิถีพุทธที่เน้นไตรสิกขา (ปัญญา ศีล สมาธิ) หรืออริยสัจสี่ ทางสายกลาง (Middle Path) บูรณาการร่วมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นความพอประมาณและความมีเหตุผล และ มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบองค์รวม ภายใต้วลี “จะไม่ทิ้งใครอยู่เบื้องหลัง” เป็นการพัฒนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกคนบนโลก โดยใช้นวัตกรรมทางสังคมเป็นเครื่องมือหลัก ได้มาซึ่งฐานการเรียนรู้ของศูนย์จำนวน 17 ฐาน ได้แก่ ฐานคนรักขน้า ฐานคนรักข่ป่า ฐานรักแม่ ฐานคนมีน้ำยา ฐานคนมีไฟ ฐานคนเอาถ่าน ฐานคนเลี้ยงสัตว์ ฐานคนทำนา (นาอินทรีย์) ฐานพออยู่พอกิน ฐานหมอบ้านๆ ฐานสารพัดช่าง ฐานหญ้าแฝกกำแพงชีวิต ฐานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ฐานอุตสาหกรรมอาหาร ฐานขยะวิทยา ฐานบริหารธุรกิจ และ ฐานวิชาชีวิต และได้ประเมินผลการดำเนินโครงการของดอยผาสัมโมเดล เป็น 2 ส่วน ได้แก่ แบบจำลองการพัฒนามนุษย์สู่สุขภาวะอย่างยั่งยืนและแบบจำลองผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานโครงการ

ผลการวิเคราะห์แบบจำลองพัฒนามนุษย์สู่สุขภาวะอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาส่วนนี้ได้มาจากการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมข้อมูลภายใต้ตัวแบบประเมินที่ชื่อว่า PERMA Model แสดงผลลัพธ์ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินภาพรวมด้วย PERMA Model

องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	แปลความหมาย
อารมณ์เชิงบวก (Positive emotion: P)	4.28	.48	มากที่สุด
ความผูกพันหรือการมีส่วนร่วมในสิ่งที่ทำ (Engagement: E)	4.30	.57	มากที่สุด
ความสัมพันธ์ที่ดี (Positive relationship: R)	4.29	.55	มากที่สุด
การมีชีวิตอย่างมีความหมาย (Meaning: M)	4.28	.53	มากที่สุด
การบรรลุถึงเป้าหมาย (Achievement: A)	4.39	.48	มากที่สุด
รวม (Total)	4.31	.39	มาก

หมายเหตุ. $n = 129$

ผลการวิเคราะห์ของทุกข้ออยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีคะแนนสูงสุดคือการบรรลุเป้าหมาย (A) ด้วยคะแนน 4.39 ส่วนคะแนนต่ำที่สุดคือการมีชีวิตอย่างมีความหมาย ด้วยคะแนน 4.28 ซึ่งก็เป็นคะแนนสูงมากเช่นกัน ซึ่งอาจจะถือได้ว่าไม่มีความแตกต่าง ระหว่างลำดับที่ 1 และ 5 อย่างน้อยมีนัยยะสำคัญ ขอให้สังเกตว่า อันดับที่ 4 อารมณ์เชิงบวก (P) ได้คะแนน 4.28 เท่ากัน แต่ที่ถูกจัดให้อยู่ในลำดับที่ 4 ก็เพราะ P มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานต่ำกว่า (0.48) ในขณะที่ M มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (0.55) ซึ่งสะท้อนว่าข้อมูลมีการกระจายมากกว่าแต่ทั้งหมดนี้คือเห็นว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญของทุกลำดับ ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนการบรรลุเป้าหมายทางสุขภาวะ (Well-being) ของผู้มีส่วนได้เสียที่มีส่วนร่วมงานกับโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อม และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบของ PERMA ในแต่ละตัวก็จะพบว่าไม่มีข้อใดเลยที่ต่ำกว่า 4.21 ซึ่งก็มีความหมายว่ามากที่สุด

ผลการวิเคราะห์แบบประเมินผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานการดำเนินโครงการ

ผลการศึกษานี้ได้มาจากการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมข้อมูลภายใต้ตัวแบบจำลองประเมินผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานการดำเนินโครงการของดอยผาส้มโมเดล ใช้ตัวแบบที่ชื่อว่า CIPPIEST model แสดงผลลัพธ์ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินภาพรวมด้วย CIPPIEST Model

องค์ประกอบ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (SD)	แปลความหมาย
บริบท (Context: C)	4.21	.55	มากที่สุด
ปัจจัยนำเข้า (Input: I)	4.11	.63	มาก
กระบวนการ (Process: P)	4.21	.48	มากที่สุด
ผลผลิต (Product: P)	4.17	.60	มาก
ผลกระทบ (Impact: I)	4.09	.53	มาก
ประสิทธิผล (Effectiveness: E)	4.14	.53	มาก
ความยั่งยืน (Sustainability: S)	4.29	.51	มากที่สุด
การถ่ายทอด สืบต่อ (Transportability: T)	4.24	.61	มากที่สุด
รวม (Total)	4.18	.53	มาก

หมายเหตุ. $n = 129$

ผลการประเมินจาก CIPPIEST model ในภาพรวมสูงเกือบมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.18 ซึ่งถ้ามากที่สุดค่าเฉลี่ยจะเท่ากับค่าอย่างต่ำ 4.20) นับว่าเป็นโครงการที่ได้รับการยอมรับสูงมาก โดยมีค่ามากที่สุด ได้แก่ บริบท (Context) กระบวนการ (Process) ความยั่งยืน (Sustainability) และการถ่ายทอดส่งต่อ (Transportability) ซึ่งมีความหมายต่อไปว่าการนำพุทธธรรมศาสตร์พระราชา บูรณาการจัดการศึกษาแบบองค์รวมที่บูรณาบริบทสามารถแก้ปัญหาให้กับคนในชุมชนมาที่ที่ดีที่สุด รวมทั้งมีกระบวนการที่ดีที่สุด ทั้งนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ในการทำงานอย่างชัดเจน ทำงานอย่างมีความสุข จึงมีการสร้างเสริมสังคมประชาธิปไตยในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่จุดที่ได้รับการประเมินสูงมากในประเด็นนี้ ได้แก่ เน้นการมีความผิตชอบร่วมกันในการแก้ปัญหาไฟฟ้า ฝนแล้งดินเสื่อมคุณภาพอันเป็นผลจากการกระทำมนุษย์และการดับทุกข์ที่ได้ผลอย่างยั่งยืนและสร้างสุขอย่างถาวรในบุคคล ชุมชนและสังคม ส่วนที่มีคะแนนมากที่สุดอีก 2 ข้อ ได้แก่ ความยั่งยืนและการถ่ายทอดส่งต่อโดยที่ความยั่งยืนที่ได้รับคะแนนสูงมาก ตามลำดับ สะท้อนถึงความสุขกายสุขใจ ภายใต้แนวคิดแบบพอเพียงโดยมีบ้าน วัด และโรงเรียน เป็นเสาหลัก ให้ความยั่งยืนของโครงการได้เป็นอย่างดี ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถสร้างสุขและเป็นอิสระจากความทุกข์ได้อย่างยั่งยืน และมรรคมีองค์แปด คือเครื่องมือในการพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมพุทธ ส่วนการถ่ายทอดส่งต่อที่ได้รับคะแนนสูงสุด ของมากที่สุดตามลำดับคือ การพัฒนาเศรษฐกิจควบคู่กับจิตใจ จัดได้ว่าเป็นความต้องการของคนในทุกระดับ ทั้งนี้ เพราะสิ่งที่ขาดในการศึกษากระแสหลักก็คือการพัฒนาจิตใจ คณะรองลงมาคือ การศึกษาแบบองค์รวมสามารถ นำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ได้ทั้งระบบการศึกษา และการปฏิบัติแบบทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ที่ปรากฏสามารถช่วยแก้ปัญหาตามเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้

ผลการประเมินเชิงปริมาณ CIPPIEST model พบว่าองค์ประกอบที่ได้รับการประเมินสูงสุด คือ บริบท (C) กระบวนการ (P) ความยั่งยืน (S) และการถ่ายทอดส่งต่อ (T) ซึ่งก็หมายความว่าบริบทของโครงการนี้ก็คือ การจัดการศึกษาแบบองค์รวมด้วย พุทธเศรษฐศาสตร์ ศาสตร์พระราชา และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นบริบทที่สำคัญที่จะช่วยให้การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยมีกระบวนการที่ถูกต้องชัดเจนและจัดทำได้อย่างดี เป็นเครื่องมือในการรองรับ ซึ่งส่วนที่สำคัญที่สุดของกระบวนการดังกล่าวคือการมีวัดและพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงทั้งทางจิตใจและการปฏิบัติจากปัจจัยทั้งหลายทั้งภายในชุมชน และภายนอก ซึ่งนำมาซึ่งความสำเร็จนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และเป็นตัวแบบทางการศึกษาที่สามารถถ่ายทอดและส่งต่อได้เป็นอย่างดี ผลลัพธ์ที่ตามมาคือ ทำให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้มีสุขภาวะที่ดีมาก โดยผลการประเมิน PERMA และทุกรายการสะท้อนให้เห็นว่าทุกคนที่เกี่ยวข้องกับโครงการนี้มีสุขมาก ทั้งนี้ ได้แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพื่อแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรประกอบไว้ ตามตารางที่ 3 ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบในทุกด้านมีความสัมพันธ์ทางสถิติระหว่างกัน

ทุกปัจจัย และมีค่าจะมีค่าสูง ได้แก่ ระหว่าง บริบท (C) กับ ปัจจัยนำเข้า (I) ความยั่งยืน (S) กับ ประสิทธิภาพ (E) และ ประสิทธิภาพ (E) กับ การถ่ายทอด ส่งต่อ (T) สะท้อนถึงผลกระทบที่เชื่อมโยงกันของมิติความสำเร็จแต่ละด้านของการดำเนินโครงการของศูนย์การเรียนรู้โดยผสม

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
C	1	<u>.720**</u>	.602**	.526**	.512**	.590**	.528**	.574**	.533**	.518**	.496**	.613**	.561**
I		1	.581**	.601**	.536**	.684**	.530**	.665**	.446**	.453**	.395**	.497**	.398**
P			1	.661**	.556**	.513**	.548**	.471**	.320**	.482**	.547**	.501**	.515**
P				1	.601**	.606**	.586**	.606**	.311**	.575**	.507**	.424**	.441**
I					1	.661**	.629**	.557**	.413**	.556**	.528**	.420**	.452**
E						1	<u>.737**</u>	<u>.712**</u>	.481**	.541**	.482**	.490**	.471**
S							1	.610**	.540**	.568**	.643**	.502**	.532**
T								1	.462**	.527**	.509**	.575**	.474**
P									1	.381**	.370**	.358**	.364**
E										1	.505**	.494**	.504**
R											1	.469**	.630**
M												1	.612**
A													1

หมายเหตุ. ** $p < .01$

ผลการศึกษาเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาเชิงคุณภาพแสดงให้เห็นว่าโครงการศูนย์เรียนรู้ดังกล่าวก่อผลให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีความสุข ซึ่งก็สอดคล้องกับการค้นพบจากการวิเคราะห์ เชิงปริมาณที่ว่าทุกองค์ประกอบของ PERMA model ได้คะแนนสูงสุด ซึ่งสะท้อนสุขภาวะของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นบุคคลชุดเดียวกับผลการศึกษาเชิงคุณภาพนี้ แต่สิ่งที่การศึกษาเชิงคุณภาพค้นพบเพิ่มเติมคือ เหตุผลของสุขภาวะ หรือการมีความสุขของแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน โดยปราชญ์ที่เป็นพระสงฆ์ทั้งสองรูป เห็นว่า

การศึษาในรูลแบบนั้ สร้งความสุขทางด้านจิตใจให้แก่ผู้เรียนและชุมชน ซึ่เป็นสั่ที่สำคัญกว่าเรื่งศเรษฐกิจ พระครูบ่าจอก มั้ความเห่นว้า “...การเร่ยนตอบโจทยับริบทพื้นที่ที่เสริมจุดเด่นเด็กในพื้น่ที่ได้เป็นอย่งดี อาจจะแข่งวิชาการกับเด็กในเมืองม่ได้ แต่เราเน้นภาคปฏิบัติ ส่งเสริมให้เด็กเติบโตและเร่ยนในสั่ที่ชอบ ที่รัก เปิดโอกาลให้เด็กนำการศึกษาไปใช้ประโยชน์ได้จริง แต่เราต้องปรับตามสถานการณ์...” และ “การศึกษาแบบนั้เด็กได้เร่ยนในสั่ที่ชอบ มีรายไ้ระหว่างเร่ยนและเป็นการเร่ยนที่ม่เครียด...” (การสือสารส่วนบุคคล, 4 กันยายน 2564) สำคัญยั่ในด้านจิตใจองวัดโดยเป็นพระมหากฤษฎาธิคุณอย่งหาที่สุดมิได้ ที่พระบาทสมเด็จพะบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ก่อนที่พระองค์จะเสด็จสวรรคต ในปี 2556 ได้พระราชทานเหรียญทองพระมหาชนกติดต่อกันทุกปีเป็นจำนวน 3 เหรียญทอง พร้อมทั้งได้ทรงเมตตา พระราชทานชื่อ ฝ่ายชลอน้ำว้า “ฝ่ายที่แผกน่อง” ไว้ในห้วยบงอันเป็นศูนย์ปฏิบัติการศเรษฐกิจพอเพ็ญองวัดด้วย สะท่อนให้เห่นว้างานองวัดอยู่ในสายพระเนตรพระกรรมพระองค์ ส่วนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ผู้ปกครองนักเรียนกล่าวว่า “...อยากให้มีแบบนั้ตลอดไป ยั่มีอยู่วันหนึ่งมีท่านราชองครัษ์ ท่านเดินทางมาเยี่ยมโรงเรียน รู้สั้ตื่นเต้นมากที่พระเจ้าอยู่หัวทรงล่งว้าพวกเรและคณะศรัทธาวัดพระบรมธาตุคอตยผำสัฒ ได้ทำโครงการศเรษฐกิจพอเพ็ญเฉลิมพระเกียรติหลายโครงการ พวกเราคอตยผำสัฒภูมิใจมากจริงยั่” (การสัมภาษณ์กลุ่ม, 5 กันยายน 2564) และก็ได้กลายมาเป็นต้นแบบให้โรงเรียนพุทธเลิศล้ามหาวิชาลัย มาบเอ็อง จัหวัดชลบุรี และม่มีความเป็นไปไ้ที่จะขยายไปสู่โรงเรียนองสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ผู้ปกครององนักเรียน มั้ความสุขเนื่องจากเป็นโรงเรียนที่อยู่ใกล้บ้าน ผู้ปกครองม่มีความรู้สั้กลัวอดภัย โดยเฉพาะอย่งยั่ลูกผู้หญ่ที่ไม่ต้องเดินทางไปเร่ยนไกล มั้ความรู้สั้ดีมาก หมดห่วง เพราะอยู่ใกล้พระ ลตปัญหาความเสัย พ่อแม่มีโอกาลถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกๆ ได้มาก เพราะเป็นการเร่ยนที่เน้นการปฏิบัติ สามารถมีทักษะในการประกอบอาชีพได้จริง นอกจากนั้นระหว่างเร่ยนนักเรียนยั่สามารถหารายได้ ขณะที่ผู้ปกครองก็สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายอันเป็นค่าอาหาร เสื้อผ้า ค่าเดินทางองนักเรียนได้ เด็กม่มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีสั้มาคารวะ มีระเบียบวินัย มีสมาธิในการทำงานดีมาก ส่วนความสุของครจุจิตอาสา ส่วนหนึ่งเกิดจากม่อยากทำงานที่มีการแข่งขันสูง และอยากทำตัวเองให้มีคุณค่า อยากใกล้ชิดพระพุทศาสนา อยากไ้บุญ หรือการมาเป็นครูอาสาได้มีโอกาลเร่ยนรู้ในระบบการจัดการศึษาแบบใหม่ที่แตกต่างกันจากการศึษากระแสหลัก อักท้งยั่คำนั้ถึงความสุขจากการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ให้กับเด็กมากกว่าจะคิดถึงเรื่งเงิน ส่วนครูที่เคยเป็นศิษย์เก่าก็ต้องการตอบแทนพระคุณองโรงเรียน มั้ความสุขใจมากที่ได้เป็นครูที่นั้ อักท้งยั่มีโอกาลได้อยู่ใกล้ชิดญาติผู้ใหญ่ที่เคารพรักและยั่สามารถช่วยให้ชุมชนบ้านเกิดเจริญขึ้นได้ด้วยสะท่อนจากบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งของศิษย์เก่าและก็กลับมาช่วยเป็นครจุจิตอาสาว้า “การมาเป็นครูที่นั้เพราะ จบ ม.6 ที่นั้ ศรัทธาในหลวงพ่อสำนึกถึงพระคุณองท่าน อยู่ใกล้บ้าน ไ้ดูแลพ่ออัยแม่อัยผู้ม่พระคุณด้วย และการเร่ยนการสอนองที่นั้มีประโยชน์ทำได้จริง หลวงพ่อเป็นท้งครูเป็นท้งพ่อ คอยปกป้องคุ้มครองพวกเรา พาดับไฟป่า สร้ง

ฝ่าย ได้ผล ทำให้ชุมชนอุดมสมบูรณ์ หนูภูมิใจได้ตอบแทนคุณแผ่นดินเกิด...” (การสัมภาษณ์กลุ่ม, 4 กันยายน 2564)

นักเรียนที่สำเร็จการศึกษาไปแล้วมีความเห็นว่าการเรียนการสอนแบบที่เป็นอยู่มีประโยชน์ต่อผู้เรียนมากสอดคล้องไปในทางเดียวกันสะท้อนจากบทสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “...เราได้ทำได้ดีฝึกฝนตัวเองอยู่เสมอ ทั้งรู้โลก รู้เรา และรู้โลก รู้ธรรม สนุกมากครับ” (การสัมภาษณ์กลุ่ม, 4 กันยายน 2564) และเป็นระบบที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้สามารถช่วยเหลือตัวเอง เนื่องจากสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ในชีวิตจริง และได้อยู่ร่วมกับชุมชนอย่างมีความสุข การจัดการศึกษาแบบที่เป็นอยู่ได้รับคำชมเชยจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาจากบทสัมภาษณ์ศิษย์เก่ากล่าวว่า “...คนในหน่วยงานเขาชื่นชมผู้จบจากโรงเรียนของเรา ควรมีการจัดการศึกษาแบบนี้ต่อไป เพราะช่วยเหลือคนที่ไม่มีเงิน...” (การสัมภาษณ์กลุ่ม, 5 กันยายน 2564) เพราะผู้ได้รับการศึกษามีสัมมาคารวะและทำงานได้จริง นอกจากนี้การศึกษาดังกล่าวยังช่วยให้คนไม่มีเงินได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ได้และที่ดีก็ถือเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นสูง เด็กส่วนมากไม่ต้องการเรียนในระบบ ขณะที่นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในปัจจุบัน แสดงความชื่นชมกับการเรียนแบบลงมือปฏิบัติจริงเพราะได้เรียนในสิ่งที่อยากเรียนรู้ ทำให้มีความสุขกับการเรียนและมั่นใจว่าความรู้ได้จากการปฏิบัติจริง สามารถนำมาเอามาใช้เป็นอาชีพได้ นักเรียนที่ให้สัมภาษณ์ทุกคนต่างมีความเห็นตรงกันว่า เมื่อถามว่าหลักสูตรที่โรงเรียนนี้ต้องปรับปรุงอะไรเพิ่มขึ้นได้รับคำตอบว่า “ดีแล้วไม่มีอะไรต้องปรับ เรามาปรับเปลี่ยนตัวเองในการเรียนรู้ให้ได้เต็มที่ตามวิชาที่สอน คงต้องมาปรับที่ตัวเราเองค่ะ หลวงพ่อและคณะครูดีมากอยู่แล้ว ท่านดีที่สุดในแล้ว ไม่มีอะไรต้องปรับปรุงค่ะ” (การสัมภาษณ์กลุ่ม, 4 กันยายน 2564) แต่อาจต้องปรับในทางด้านเทคโนโลยีที่สะท้อนมาจากบทสัมภาษณ์หลายคนที่เป็นทิศทางเดียวกัน เช่น บทสัมภาษณ์ของครูที่เป็นพระสงฆ์ที่กล่าวว่า “...โรงเรียนต้องปรับปรุงตามสถานการณ์ท่ามกลางวิกฤติไปเรื่อยๆ เช่น เพิ่มระบบไอที ติดไวไฟอินเทอร์เน็ตให้นักเรียนและชุมชน สอนการจ่ายเงินผ่านแอปพลิเคชัน ฟังตัวเองให้มากที่สุด จิตใจอันดับที่หนึ่ง ส่วนเศรษฐกิจนั้นรองมา พวกเราและชุมชนตลอดนักเรียนและผู้ปกครองมีความภาคภูมิใจและพอในการศึกษาแบบนี้มาก...” (การสื่อสารส่วนบุคคล, 4 กันยายน 2564)

จากการยืนยันด้วยผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ พบว่า ทั้งปราชญ์ ชาวบ้าน ผู้ซึ่งเป็นผู้ปกครองของนักเรียน ครูจิตอาสา และนักเรียนทั้งที่เป็นศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบันต่างมีความสุข โดยมีการอธิบายเหตุผลของการมีความสุขแตกต่างกันไปตามภาระหน้าที่และความรับผิดชอบ อาทิ คำตอบจากศิษย์ปัจจุบันบอกว่า “ฝึกความรับผิดชอบ ฝึกความอดทน ตรงต่อเวลา ความฉลาดในการทำงานร่วมกับคนอื่นค่ะ รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ทำให้หนูสามารถปรับตัวให้เข้ากับเพื่อนๆ จากหมู่บ้านอื่นได้ยอดดี มีความสุข กับพี่ๆ น้องๆ มากค่ะ” (การสัมภาษณ์กลุ่ม, 4 กันยายน 2564) อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ยังคงมีจุดอ่อนอยู่บ้างเรื่องวัสดุและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน เพราะไม่ได้พึ่งพางบประมาณจากภายนอก และอาจจะมีปัญหาอันเกิดจากวิธีการที่เน้นการศึกษาด้วยการ

ปฏิบัติเป็นหลักทำให้อาจจะมีข้ออ่อนทางด้านวิชาการไปบ้าง แต่ในภาพรวมถือได้ว่าเป็นประเด็นเพียงเล็กน้อยถ้าการให้ความสำคัญที่ผู้เรียน ผู้ปกครอง ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนทุกคนมีความสุข และผู้สำเร็จการศึกษาไปมีความรู้เพื่อการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี และที่สำคัญที่สุดก็คือส่วนใหญ่ล้วนแต่เป็นคนดีของสังคมในอนาคต ซึ่งสถานศึกษากระแสหลักไม่สามารถให้หลักประกันที่ดีในเรื่องนี้ได้

ข้อเสนอแนะ (Recommendation)

ภายหลังจากที่ได้ศึกษากรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี และมีการยืนยันจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณว่า ตัวแบบดังกล่าวสามารถขยายออกไปในวงกว้างได้ อีกทั้งในทางปฏิบัติจริงได้มีการนำมาขยายผลที่ โรงเรียนพุทฺธะเลียมหาวิทยาลัยมาบเอื้อง ที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติมาบเอื้อง ตำบลหนองบอนแดง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี อีกทั้งมีความเป็นไปได้ที่จะมีการขยายการศึกษาลักษณะดังกล่าวออกไปสู่โรงเรียนในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศในภายหลัง สิ่งที่ต้องพึงตระหนักในเรื่องนี้ก็คือ จุดแข็งที่สุดของดอยผาส้มโมเดล คือวัดพระบรมธาตุดอยผาส้มและพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงปัจจัยทุกชนิดที่จำเป็นให้สามารถทำงาน ร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข เมื่อตัวแบบดังกล่าวได้ขยายต่อไปที่โรงเรียนพุทฺธะเลียมหาวิทยาลัย สิ่งที่จะเริ่มถูกลดทอนลงไปคือบทบาทของพระสงฆ์และวัดมิได้ทำหน้าที่เป็นจุดแข็งหลักเหมือน วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ดังนั้นโรงเรียนพุทฺธะเลียมหาวิทยาลัยจึงนำรูปแบบมาใช้ไม่ครบถ้วนเหมือน ดอยผาส้มโมเดล แต่ถ้าหากจะขยายไปตามโรงเรียนในสังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ความสัมพันธ์ของวัดและพระสงฆ์อาจจะเจือจางลงไป ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่หลักคือ ครู ที่ได้รับการอบรมมาจากการศึกษากระแสหลัก ร่วมกับระบบราชการที่น่าจะมีพลวัตรต่ำกว่าภาคประชาสังคม ดังนั้นแม้จะมีการขยายผลโดยอาศัยรูปแบบดังกล่าว แต่อาจจะได้เฉพาะรูปแบบ เพราะขาดประเด็นที่เป็นจิตวิญญาณที่นำไปสู่ความสำเร็จได้

ดังนั้น ถ้าจะมีการขยายผลจากดอยผาส้มโมเดล จำเป็นจะต้องเริ่มจากวัด และพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รอบรู้ทั้งทางโลกทางธรรม อีกทั้งจะต้องอยู่ในบริบทของชุมชนเกษตรที่มีปัญหาเหมือนชุมชนในบริเวณโดยรอบวัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม และถ้าจะนำตัวแบบนี้ไปใช้ในชุมชนเมืองก็จะมีบริบทที่แตกต่างออกไปด้วย ดังนั้นถ้าหากจะนำความสำเร็จของดอยผาส้มโมเดล ไปขยายผลในที่อื่นๆ จำเป็นจะต้องศึกษาบริบทให้ชัดเจน และมีการประยุกต์ใช้อย่างระมัดระวังมิเช่นนั้นจะไม่บังเกิดผลเหมือนกรณี ดอยผาส้มโมเดล

ในขณะที่ในประเทศไทยยังมีพื้นที่เป็นจำนวนมาก ที่ประชาชน ชุมชนชนบท มีปัญหาเหมือนที่ชุมชนรอบ วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม เคยมี จึงมีแนวโน้มที่จะมีความพยายามนำรูปแบบดอยผาส้มโมเดลไปประยุกต์ใช้ แต่ข้อกังวลที่สำคัญก็คือ การนำรูปแบบไปใช้อย่างเดียวไม่พอ ที่สำคัญยิ่งกว่าก็คือ จิตวิญญาณ ของ ดอยผาส้มโมเดล คือ “เศรษฐกิจจิตใจ แก่ใจพร้อมกัน” เพราะถ้าขาดจิตวิญญาณก็จะ

มีแต่ร่างที่ไร้วิญญาณ ซึ่งชาวบ้านทั่วไปจะเรียกว่า “ผีตายซาก” นั่นเอง งานวิจัยนี้จึงใคร่จะเตือนผู้สนใจในประเด็นที่ให้ตระหนักถึงความจริงข้อนี้เป็นสำคัญก่อนที่จะรีบเร่งตัดสินใจดำเนินการ

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551*. สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). *พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม*. กรมการปกครอง.
- พระมหาสุทนต์อรรถาภิธาน และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ. (2553). *ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ริชแมกซ์อินเตอร์พรีน.
- สาโรช บัวศรี. (2553). *รำลึกคุณูปการศาสตราจารย์ดร. สาโรช บัวศรี*. สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ. (2548). *นวัตกรรมประเทศไทย: กรณีศึกษาประสบการณ์จากสหรัฐอเมริกา สหภาพยุโรปและยุทธศาสตร์การสร้างนวัตกรรมสำหรับประเทศไทย*. สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ.
- อภิชัย พันธเสน. (2544). *พุทธเศรษฐศาสตร์*. สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- อภิชัย พันธเสน. (2547). *พุทธเศรษฐศาสตร์ วิชาการทฤษฎีและการประยุกต์กับคณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง*. คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อภิชัย พันธเสน. (2559, 26 ตุลาคม). *พุทธเศรษฐศาสตร์ที่มาปริญญาศรีสุทนต์อรรถาภิธาน ตอน 1*. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=ETRdpuMrOck>
- อลงกรณ์ คูตระกูล. (2553). *นวัตกรรมสังคม: กรณีศึกษาโครงการของท้องถิ่นในเขตภาคเหนือของประเทศไทย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทระดับบัณฑิต ไม่ได้ดีพิมพ์]. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Ernst Friedrich Schumacher. (1999). *Small is beautiful: Economics as if people mattered: 25 years later with commentaries*. Hartley & Marks.
- Hare, J. (2006). *Toward an understanding of holistic education in the middle years of education*. *Journal of Research in International Education*, 5(3), 23-25.
- Howaldt, J., & Schwarz, M. (2010). *Social innovation: Concepts, research fields and international trends*. Retrieved from http://www.sfs-dortmund.de/odb/Repository/Publication/Doc%5C1289%5CIMO_Trendstudie_Howaldt_Schwarz_englische_Version.pdf

- Millard, J. (2020). *How social innovation underpins sustainable development*. Retrieved from https://www.socialinnovationatlas.net/fileadmin/PDF/einzeln/01_SI-Landscape_Global_Trends/01_07_How-SI-Underpins-Sustainable-Development_Millard.pdf
- Miller, R. (1997). *What are schools for? Holistic education in American culture* (3rd ed.). Holistic Education Press.
- Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). *Social Innovation: What it is, why it matters and how it can be accelerated*. Skoll Centre for Social Entrepreneurship.
- Nava, R. G. (2001). *Holistic education: Pedagogy of universal love*. Holistic Education Press.
- Phills, J. A., Deiglmeier, K., & Miller, D. T. (2008). *Rediscovering social innovation*. *Stanford Social Innovation Review*, 6(4), 34-43.